

Een eigen schetsboek van jongs af aan

De Sporen- en tekenboekjes van de Kris Kras Ateliers

Een eigen schetsboek voor kinderen vanaf 18 maanden? Dat kan toch helemaal niet op zo'n jonge leeftijd! Toch wel, in een bijzondere vorm. Sinds 2011 zijn in Kris Kras Ateliers in Amsterdam honderden schetsboeken van jonge kinderen ontstaan en na een aantal weken cursus mee naar huis genomen. Dikke of dunne bundels met (kras)tekeningen, beschilderde vellen, soms met tape, linzen of bloem beplakt of ingeknipt. Ieder boek is anders en laat de eigenheid en persoonlijke interesses van een kind zien.

Klein formaat A6-boekjes

Deze sporen- en tekenboekjes zijn van klein formaat: A6. Waarom zo klein? 'Juist jonge kinderen moeten toch op grote vellen mogen werken?', is regelmatig een verbaasde reactie. Ja, dat klopt, maar dit formaat biedt veel voordelen. Het laat kinderen goed focussen, er is geen grote werkplek nodig om toch met een groep kinderen aan de slag te gaan en je kunt gemakkelijk nieuwe kaartjes aanbieden. Op de kosten hoeft je bij dit kleine formaat minder te letten dan bij grote vellen papier. En na het schilderen is er genoeg ruimte om alle velletjes te laten drogen.

Werkwijze: losse tekeningen gebundeld in een boekje

De sporen- en tekenboekjes verschillen in nog een bijzonder opzicht van een gewoon schetsboek: pas nadat kinderen op losse A6-vellen gewerkt hebben, worden ze tot een boek gebundeld met een metaal sleutelring (met scharnier). Die kan open en dicht zodat altijd weer nieuwe tekeningen aan het boekje toegevoegd kunnen worden. Die werkwijze is essentieel om met jonge kinderen aan een eigen schetsboek te werken. Een kant-en-klaar schetsboek schept vaak hoge verwachtingen en is soms onhandig in het gebruik. Een kaartje is laagdrempeliger en leidt minder af dan een heel boek. Het werken met losse vellen maakt het mogelijk om met

'4 Sporen- en tekenboekjes van jonge kinderen uit het Kris Kras Atelier van de Centrale Bibliotheek Amsterdam.'

~ ALS JE IETS WILT KUNNEN, DOE DAN ALSOF JE HET AL KAN ~

diverse materialen en technieken te werken en de focus op het proces te houden in plaats van op het resultaat. Er kan getekend of geknipt worden en ook geschilderd en geplakt met verf of behanglijm. De vellen kunnen apart drogen voordat ze aan het boekje toegevoegd worden. Dat maakt het werken met verf in een gewoon schetsboek vaak lastig en met jonge kinderen moeilijk haalbaar.

Krastekeningen op waarde geschat

Met de schetsboekjes kunnen de eerste tekeningen en schilderijen van jonge kinderen de aandacht krijgen die ze verdienen. Het zijn vaak toevallige sporen die kinderen maken terwijl ze materiaal onderzoeken, of de werking van een stift of kwast uitproberen. Naarmate ze ouder worden maken kinderen steeds bewustere sporen en ontdekken ze bijvoorbeeld hoe ze een cirkel of vierkant kunnen tekenen. Vaak zie je in de manier hoe kinderen tekenen en krassen hun emoties terug, van verlegen krabbelen tot energierijk hamkrassen. Soms vertellen ze tijdens het krassen hele verhalen, soms zijn ze heel stil aan het werk en is het vooral goed om ze niet te storen. Tekenen en schilderen is een vorm van vrij spelen. Door te onderzoeken en zelf te ontdekken raken kinderen verdiept en leren ze te vertrouwen in hun eigen kunnen. Het is fascinerend voor kinderen om zelf sporen te maken en de baas te zijn over een stift of kwast. Soms herkennen ze in hun werk iets en vertellen ze persoonlijke verhalen. Het is indrukwekkend om te zien hoeveel kennis er al bij jonge kinderen aanwezig is en die op zulke momenten naar buiten komt.

In de sporen- en tekenboekjes staan alleen tekeningen van het kind zelf. In het Kris Kras Atelier is een duidelijke regel dat volwassenen niet voortekenen. Kinderen kunnen daardoor snel passief worden en zelf niet meer willen tekenen. Het is belangrijk om zelf een eigen beeldtaal vanuit krassen te ontwikkelen. Als een kind een specifieke wens heeft om iets te tekenen is het beter om te helpen door vragen te stellen over kleuren, vormen of aantal poten. Als kinderen met een vooropgezet idee gaan tekenen, doen ze dat vanuit een innerlijk beeld. Maar meestal hebben kinderen geen plan van tevoren en volgen ze hun eigen sporen. Door krassen komen de ideeën. Dat werkt overigens bij volwassenen net zo; krassen is van alle leeftijden. Dan heet het alleen anders, bv. doodlen. Het gebeurt vaak onbewust tijdens het telefoneren of vergaderen.

Kenmerkend aan de A6-schetsboeken is dat ze zonder vooropgesteld thema ontstaan. Zo hoeft de krastekening niet aan iets te voldoen. Er is respect en verwondering voor wat jonge kinderen zelf maken. De volwassene heeft de taak om het kind met materiaal en gereedschap te faciliteren zonder het in een bepaalde richting te sturen.

Positieve feedback tijdens het proces is goed, maar liever zonder oordeel. 'Oh, wat heb je dat mooi gemaakt!' is een goed bedoelde kreet als kinderen tekenen en schilderen. Helaas heeft die uitspraak, die zich op het resultaat richt, een averechts effect op het creatieve proces zoals onderzoek uitwijst (Carol Dweck, Mindset). Ook Maria

Montessori zei al dat we met ons oordeel kinderen afhankelijk maken. Kinderen voelen het zelf als iets goed gelukt is. Het gaat om waarderen in plaats van oordelen. Dan schep je ruimte om te creëren en te ontdekken. Benoem dus wat je ziet in kleur, vorm of techniek, stel open vragen en geef het kind de ruimte om er zelf iets bij te vertellen.

Je kunt een kind vanaf 2-3 jaar ook een eigen gebonden schetsboek geven. Het gaat soms, maar lang niet altijd, vanzelf dat een kind daar graag in tekent. Als er een cultuur is waar ook volwassenen regelmatig tekenen, neemt een kind dat vaak als vanzelfsprekend aan. Het is aan de volwassene om het regelmatig tevoorschijn te halen. Aan het kind

Een schetsboek van jongs af aan laat zien hoe kinderen onderzoekend en ontdekkend leren met enkele stiften, een schaar of wat verf. Hoeveel eigen ideeën ze ontwikkelen terwijl ze bezig zijn, vaak niet vooraf bedacht. Ze kunnen intens geconcentreerd bezig zijn. Het werken in schetsboeken geeft kinderen de ruimte om zonder thema en oordeel 'met een lijn uit wandelen te gaan' en te zien wat ze tegenkomen. Een goede basis voor 21st century skills.

laat je de keuze of het er in wil tekenen. Belangrijke schetsboekregels zijn dat het kind altijd mag tekenen wat hij/zij wil en dat hij/zij zelf mag beslissen of iemand anders het boek mag bekijken. Met respect voor het materiaal mag een kind geen pagina's uit het boek scheuren, wel dingen overtekenen of overplakken. Je kunt ook aan jonge kinderen goed uitleggen dat een boek iets is waar je zuinig mee moet omgaan.

Tekenen kan overal

Hierbij een oproep aan ouders en professionals om altijd een schetsboek of losse stevige A6-briefkaarten bij de hand te hebben om met kinderen te tekenen, ook onderweg. Naarmate kinderen ouder worden, heb je aan een aantal goede zwarte fineliners genoeg. In de natuur, in een museum, in een café ... overal waar kinderen even moeten wachten, tijd hebben of zich vervelen kunnen ze zo tekenen. Die losse vellen kunnen daarna aan hun persoonlijke boekjes toegevoegd worden.

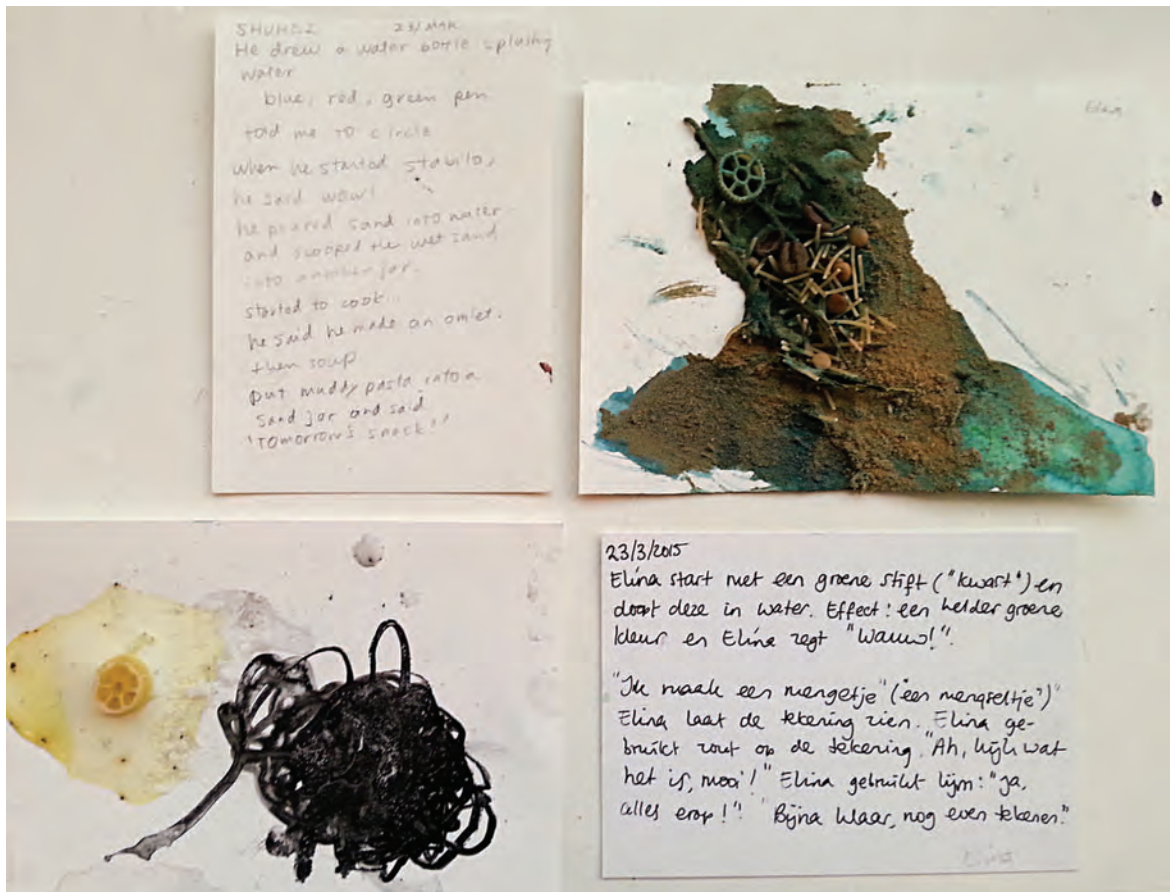
Voor de 5de verjaardag van mijn zoon kocht ik een mooi groot schetsboek met een stoere zwarte leerachtige kaft. Op de vraag van de verkoopster of ze het boek in zal pakken antwoordde ik moedertrots: 'Ja, graag, het is een cadeau voor mijn zoon. Hij wordt vijf.' Haar reactie was: 'Voor een vijfjarige? Is dat niet een beetje zonde van zo'n mooi boek?' 'Nee, helemaal niet ...' antwoorde ik een beetje bedeesd. Haar reactie – niet slecht bedoeld, maar kenmerkend voor hoe mensen over kinderen denken en wat ze hen toevertrouwen – staat me na al die jaren nog steeds bij.

De Torrance test of Creativity wijst uit dat kinderen op hun vijfde het creatiefst zijn. Daarna neemt het creatief vermogen alleen maar af. Geef ze dus vooral een schetsboek op jonge leeftijd en leer hen uit te proberen, te spelen en te herhalen! Leer zelf van hun ontdekkingsdrang en faciliteer in de randvoorwaarden. Robbert Dijkgraaf zei ooit: 'Bij kinderen gaat het niet zozeer om het vinden van de aan-knop maar om het wegblijven van de uit-knop.'

Observatieteksten in een schetsboek

Sommige kinderen tekenen en schilderen in stilte en soms is het een drukke bedoening, met lachende en kletsende driejarigen. Een andere keer beginnen kinderen ineens na een tijdje te praten, meer voor zichzelf over wat tot hun verbeelding spreekt of waaraan ze net moeten denken. Het is fascinerend om kinderen, die verdiept zijn in hun werk, te observeren. Ouders ontvangen tijdens een Kris Kras Atelier zelf ook een kaartje om hun observaties te noteren. Het is waardevol om die teksten en uitspraken, die aan de boekjes toegevoegd worden, later (samen met het kind) opnieuw te lezen. Volwassenen hebben nogal vaak de neiging om kinderen goedbedoeld te sturen of te helpen, vooral als een kind verlegen is of nog geen zin heeft om aan de slag te gaan. Pushen werkt meestal averechts. Het is beter om de tijd te nemen zodat een kind uiteindelijk zelf het initiatief kan nemen. Met de vraag om op te schrijven wat de kinderen doen krijgen de ouders een andere positie. Ze geven hun kind daardoor automatisch meer de ruimte en worden letterlijk getuige van het creatieve proces.

~ TIJN (6) NIKS IS TE VER. ALS JE ERHEEN LOOPT IS HET VANZELF DICHTBIJ ~

Observatieverslagen van ouders en de daarbijhorende tekeningen uit A6-boekjes van kinderen van het Kris Kras Atelier Centrale Bibliotheek Amsterdam

Groepsschetsboeken van 4 kleuterklassen van het Kris Kras Atelier project op de 14e Montessori school in Amsterdam

~ ZOON (4): PAPA, WIL JIJ HET DONKER UITDOEN? ~

Tekeningen van pedagogische medewerkers uit een groepsschetsboek van het KinderRijk Kinderdagverblijf Mauritskade Amsterdam. Naast (kras)tekeningen van de kinderen tekenen de volwassenen zelf wat die dag allemaal is gebeurd.

Een moeder vertelt hierover haar ervaringen:

'Ik werd gevraagd om een beetje afstand van mijn dochter te houden zodat ze vrijer zonder onderbrekingen aan de slag kon gaan met tekenen. Zelf kreeg ik ook een vel papier en een stiftpen om mijn kind te observeren en alles wat zij doet op te schrijven. Ik was een beetje verbaasd maar even later bleef ik maar kijken naar mijn dochter en was geobsedeerd alles aan het opschrijven wat ze deed. Ik was echt geraakt, ze wist zo goed wat ze wilde doen, was zo verdiept in haar tekenspel en onderzoek. Zonder afstand te nemen zou ik haar hebben overrompeld met suggesties en mijn eigen ideetjes. Het is echt bijzonder om de observatie teksten opnieuw te lezen na een tijdje. Je vergeet zo snel wat er gebeurde en samen met je kind kun je zo makkelijk mooie herinneringen ophalen.'

De observatieteksten van ouders en atelierbegeleiders geven de boekjes een extra dimensie. Ze geven inzicht in het ontstaansproces en het verhaal bij de tekeningen en schilderijen.

'Het tekenboek van Elina staat bij ons dichtbij de eettafel in het zicht en ze wil het regelmatig bekijken,' vertelde haar moeder trots. 'We kijken ernaar uit om binnenkort haar tweede boekje van de nieuwe cursus mee naar huis te nemen. Ze is nu weer twee jaar ouder dan toen. Leuk om de boekjes naast elkaar te leggen!'

De Sporen- en tekenboekjes vallen op door een persoonlijke transparante voorkant met daaronder een opvallende tekening of schilderij. Ze wekken enthousiasme en soms zelfs ontroering over de aandacht en zorg waarmee ze gemaakt zijn. De boekjes zijn klein en kunnen alle verhuizingen van het kind en zijn familie 'overleven'. Ze hoeven niet wegens ruimtegebrek - zoals veel knutselwerkjes van kinderen - op een bepaald moment in de prullenbak te belanden. De boekjes zijn een blijvend en bijzonder document van de eerste creatieve jaren van een kind en zitten vol eigen verhalen en ervaringen.

Tot slot: Waarom al die aandacht voor schetsboeken?

Dit artikel is een pleidooi voor een eigen schetsboek van jongs af aan. 'Schetsboeken zijn eigenlijk kleine miniateliertjes!' schreef beeldend kunstenaar en leerkracht Hanneke Saaltink vorig jaar in haar blog over kunsteducatie. Kinderen hebben met zo'n boek een eigen plek om te ontdekken en uit te proberen. Alleen voor zichzelf. Een boek om fouten te mogen maken en bij het terugbladeren te merken: 'Goh, deze tekening is eigenlijk toch wel goed gelukt.' Met een schetsboek kun je afstand nemen en oefenen om niet meteen alles te beoordelen maar vooral te doen. Het is ook een klein dagboek en een ideeënbron voor zowel beelden als verhalen, persoonlijk, rijk en verrassend.

Sabine De Plamper – cultuurpedagoog en fotograaf
De foto's zijn gemaakt door © Sabine Plamper

Boektip:

Begrijpen met je handen, een andere kijk op kind en creativiteit van Sabine Plamper en Annet Weterings, 2012, Amsterdam.

Geïnteresseerd in kind en creativiteit en wil je meer weten? Volg een cursus of organiseer een lezing of studiedag via www.atelierineenkoffier.nl

Voor meer informatie over Kris Kras Ateliers zie www.kriskrasatelier.nl
Zie ook publiciteit op binnenkant achterflap.

~ NA TWEE BUIEN ZEGT JAN (5): HET IS VANDAAG AL TWEE KEER DROOG GEWORDEN ~